

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DİN ÖĞRETİMİNDE METAFOR TEKNİĞİNE DAYALI KAVRAM ÖĞRETİMİ (DKAB DERSİ 11. SINIF 3. ÜNİTE ÖRNEĞİ)* *METAPHORE-BASED CONCEPT TEACHING IN RELIGIOUS TEACHING (DKAB COURSE, 11th CLASS, 3rd UNIT EXAMPLE)*

Muharrem ATABAY**
Adem GÜNEŞ***

Öz

DKAB dersleri kavram öğretiminde metaforik yöntemle ders işlemenin öğrencilerin akademik başarısına etkisinin ele alındığı bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Nicel kısım deneysel araştırma yöntemiyle, nitel kısım ise mecaz yoluyla nitel veri toplama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini olarak Artvin ilindeki bir ortaöğretim kurumunun 2019-2020 eğitim öğretim yılında 11. sınıfta öğrenim gören 4 sınıf seçilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre metaforik yöntemin; akılda kalıcılığı artırma, öğrenmeyi kolaylaştırma, yaratıcılığı geliştirme gibi etkileri vardır. Ön test/son test sonuçlarına göre metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarısını artırmada etkili olmuştur. Bu etki hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı sınıflarda daha fazladır. Sonuç olarak metaforik yöntem DKAB öğretiminde kavram öğretimine olumlu yönde bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din öğretimi, metafor, metaforik yöntem, deneysel araştırma, din kültürü ve ahlak bilgisi, kavram öğretimi, akademik başarı.

Abstract

The mixed method was used in this study in which the effect of teaching with metaphorical method on the academic achievement of students in religious culture and moral knowledge lesson concept teaching was discussed. The quantitative part was carried out with the experimental research method, and the qualitative part was carried out with the qualitative data collection method through metaphor. As the sample of the study, 4 classes studying in the 11th grade of a secondary school in the province of Artvin in the 2019-2020 academic year were selected. According to student views, the metaphorical method; It has effects such as increasing the retention, facilitating learning, and enhancing creativity. According to the pre-test/post-test results, the metaphorical method was effective in increasing the academic success of the students. This effect is greater in successful classes with high readiness. As a result, metaphorical method makes a positive contribution to teaching concepts in religious culture and moral knowledge lesson teaching.

Keywords: Metaphor, metaphorical method, experimental research, religious culture and ethics, concept teaching, academic achievement.

* Bu çalışma Doç. Dr. Adem Güneş danışmanlığında Muharrem Atabay tarafından gerçekleştirilen "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Öğretiminde Metafor Kullanımı" adlı Yüksek Lisans tezinden elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Artvin, <https://orcid.org/0000-0002-7226-6030>. muharrematabay08@hotmail.com

*** Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, <https://orcid.org/0000-0003-2369-6541>. adem.gunes@amasya.edu.tr.

Giriş

Günümüz öğretim anlayışlarının temelinde, ezbere dayalı öğrenme faaliyetleri yerine öğrenmeyi öğrenme ilkesine göre gerçekleştirecek öğrenme faaliyetleri vardır. Bu hedefe öğrenciyi ulaştırmaya çalışan öğretmen ise öğrencinin bilgiyi kendisinin üretebileceği bir ortamı oluşturan ve eğitim sürecinde ona eşlik eden bir rehber boyutundadır (MEB, 2018, 21). Eğitim ortamında uygulamalı bir diyalog oluştururken öğrencilerin düşünmesini, analiz ve değerlendirme yapmasını sağlayacak materyaller kullanır. Bu materyaller çok çeşitli olabilmesine rağmen ders kitapları eğitimin her kademesinde temel materyal olmaya devam etmektedir. Bu nedenlerden dolayı ders kitaplarının ve ders içi etkinliklerin öğrencinin dikkatini çekip öğrenciyi eğitim sürecine aktif şekilde katabilecek yazılı, somut ve görsel materyaller içermesi gerekmektedir (Güneş, 2017, 15). Din öğretiminde soyut konuların önemli bir yer tutması bu alandaki ders kitaplarının, geliştirilen etkinliklerin, öğretim araçlarının ve materyallerin öğrencilerin ilgisini çekebilecek, düşünme, analiz, değerlendirme ve problem çözme gibi becerilerini geliştirebilecek, soyut konuları somut bir hale getirmesine yardımcı olabilecek şekilde düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

Öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayan, çok yönlü ve üst düzey bilişsel düşünmeyi geliştiren öğretim araçlarından biri de metaforlardır. Metaforlar ile din öğretimindeki bazı soyut konular, somutlaştırma yoluyla öğrencilere aktarılabilir. Böylece öğrenme daha kolay ve daha anlaşılabilir hale gelebilmektedir. Bu özelliklerinden dolayı, kavram öğretiminde bir öğretim aracı olarak metafor her zaman tercih edilen yöntemlerden birisi olmuştur (Arslan & Bayrakçı, 2006, 100).

1. Problem

Metaforların öğrenme ve öğretme üzerindeki etkisini DKAB öğretiminden hareketle ortaya koymak bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırmanın temel problemini “DKAB dersinde uygulanacak metaforik yöntemin öğrenci başarısına bir etkisi var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırma şu alt problemleri içermektedir:

- Metafor tekniğinin uygulanacağı gruplar (deney grupları) ile normal öğretim tekniğinin kullanılacağı gruplar (kontrol grupları) arasında uygulama yapılmadan önce akademik başarı olarak bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin seçilen üniteye ilişkin kavramlara ilişkin metaforik düşünceleri nasıldır ve metaforik yöntemle dayalı görüşleri nelerdir?
- Metafor tekniğinin uygulanması deney grupları ile kontrol grupları arasında akademik başarı olarak anlamlı bir fark meydana getirmiş midir?
- Deney ile kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark oluşmuş mudur?

2. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın en temel amacı metaforik yöntemle ders işlemenin öğrenci akademik başarısına etkisinin belirlenmesidir. Araştırmanın diğer bir amacı öğrencilerin metaforlar üretmesinden yola çıkarak DKAB ders kitapları ve ders materyalleri oluşturulurken metaforik yöntemi de içerecek şekilde hazırlanabileceğini göstermektir. Ayrıca literatüre bakıldığında metafor konusunda din eğitimi alanında çalışma yapılmasına rağmen metaforik yöntemle öğrencilerin akademik başarısını geliştirmeye dönük deneysel bir çalışma yapılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi ve DKAB ders kitapları geliştirilirken, öğrenci merkezli metaforik yöntemle dayalı farklı etkinlikler oluşturmak için bir öneri sunması açısından önemlidir. Aynı zamanda DKAB alanında uygulamalı çalışmaların azlığından dolayı, bu alanda farklı konularda uygulama yapmayı düşünenlere örneklik teşkil edebilecektir.

3. Yöntem

Bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın problemini çözebilmek için nicel kısımda deneysel araştırma yöntemi seçilmiştir. Deneysel araştırma yöntemi, en az bir bağımsız değişkenin, bir veya birden fazla bağımlı değişkene etkisini belirlemek için araştırmanın deney ve kontrol grupları diye adlandırılan farklı grupları içine alacak şekilde yürütülmesidir. Kontrol grubu sabit tutulurken deney grubuna bağımsız değişken uygulanır. Bağımsız değişkenin herhangi bir etki yapıp yapmadığı analiz edilir (Özmen, 2015, 45-60). Araştırma daha çok nicel odaklı iken nitel kısımda öğrencilerin belirlenen kavramlar doğrultusunda metaforik algılamalarını belirlemek için “mecaz yoluyla nitel veri toplama yöntemi” uygulanmıştır. Mecaz yoluyla nitel veri toplama daha çok betimleme amaçlıdır. Birkaç soruyla bireylerden

araştırılan konu hakkında çok kolay bir şekilde veri elde edilir. Bu yöntemde dikkat edilecek en önemli husus verilen kavramı başka bir kavrama benzetilmeleri istenirken neden bu kavrama benzettiklerini anlatacak olan “çünkü” sorusunun da sorulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011, 212-213).

3.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme yönteminden “tipik durum örnekleme” ile seçilen Artvin ilindeki bir ortaöğretim kurumunun 2019-2020 eğitim öğretim yılında 11. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Tipik durum örnekleme; belli amaç için evreni temsil ettiği düşünülen birey ya da bireylerin araştırma için seçilmesidir (Ekiz, 2009, 105). Grupların bilgi seviyesi bakımından birbirine benzer olmaları amacıyla akademik başarı testi araştırmanın başında ön test olarak uygulanmıştır.

Tablo 1: Akademik Başarı Testi Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney G1	15	13,63	204,50	80,50	,916
Kontrol G1	11	13,32	146,50		
Deney G2	18	19,50	351,00	180	,623
Kontrol G2	22	21,32	469,00		

Tablo incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=80,50$, $p>0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=180$, $p>0,05$). Bu da araştırma için gerekli olan grupların birbirine benzer oluşturulması koşulunun gerçekleştirildiğini işaret etmektedir.

Tablo 2: Başarılı ve Başarısız Grup Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney/Kontrol G1	26	27,06	703,50	352,5	,027	Başarısız Grup
Deney/Kontrol G2	40	37,69	1507,50			Başarılı Grup

Tablo incelendiğinde Deney/Kontrol G1 ile Deney/Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark mevcuttur ($U=352,5$, $p<0,05$). Bundan dolayı deney ve kontrol G1-G2 grupları başarılı (hazırbulunuşluğu daha yüksek) ve başarısız gruplar (hazırbulunuşluğu daha düşük) diye ayrılmıştır.

3.2. Uygulama ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler her ikisi de araştırmacı tarafından geliştirilen “DKAB Dersi 11. Sınıf “Kur’an’da Bazı Kavramlar Ünitesi Başarı Testi” ve “Metaforik Algı Formu” ile elde edilmiştir. Başarı testi her bir kazanım için 4 soru toplamda 32 sorudan oluşmaktadır. Böylece başarı testi kapsam geçerliliğini sağlamaktadır. Başarı testinin ortalama madde güçlük değeri .51 ve madde ayırt edicilik değeri .58 bulunmuştur. Bu değerler başarı testinin istenen düzeyde olan orta güçlükte bir ölçek olduğunu göstermiştir (Büyüköztürk vd., 2018, 125). Başarı testinin güvenilirlik değeri için bakılan Alpha değeri .90 bulunmuştur. Bu değerlere göre oluşturulan başarı testinin güvenilirliğinin yüksek olduğu söylenebilmektedir (Can, 2018, 47; Durmuş vd., 2011, 89).

Her ders bir kazanım olmak üzere ikişer dersten 4 haftalık 8 ders süresince öğrencilerden verilen örnekler doğrultusunda kavramlar üzerine kendi metaforlarını üretmeleri ve üretilen metaforları “Metaforik Algı Formuna” yazılması istenmiştir. İsteyen öğrencilerin birden fazla metafor üretmesine de izin verilmiştir. Deney gruplarıyla metaforik yöntemle ders işlenirken kontrol gruplarıyla normal zamanlardaki gibi ders işlenmeye devam etmiştir. 4 haftalık 8 ders süren uygulama sonunda akademik başarı son testi uygulanmıştır.

3.3. Veri Analizi

Öğrencilerin kavramlara dönük oluşturdukları metaforlar toplanmış, bir araya getirilmiş ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler tablo halinde sunulmuştur.

Örneklem grubundaki mevcut az olduğunda normallik değerleri kolay kolay sağlanamamaktadır (Can, 2018, s. 126). Bu araştırmadaki her grubun mevcudunun az olması da verilerin normal dağılım gösterip doğru sonuçlara ulaşılabilecek parametrik test yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın ön testine ilişkin normallik değerleri aşağıdaki tablodadır.

Tablo 3: Ön Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri

Gruplar	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Deney G1	,165	15	,200*	,933	15	,298
Kontrol G1	,241	11	,074	,841	11	,033
Deney G2	,137	18	,200*	,959	18	,575
Kontrol G2	,152	22	,200*	,969	22	,695

Tablo incelendiğinde, örneklem sayısı 30'dan az olduğundan dolayı bakılan Shapiro-Wilk için Deney G1, Deney G2 ve Kontrol G2 grubunda p değeri 0.05'ten büyük fakat Kontrol G1 grubunda bu değer .033 çıkmıştır. Kontrol G1 grubunda p değeri 0.05'ten küçük olduğu için normalliğin sağlanmadığı anlamına gelmektedir (Can, 2018, 89).

Normallik için bakılan araştırmanın ön testine ilişkin betimsel değerleri aşağıdaki tablodadır.

Tablo 4: Ön Test Puanlarının Betimsel İstatistiği

	N	Valid			N	Valid		
		0	15			Missing	15	
Deney G1			0				0	
	Mean		8,6667		Mean		8,6364	
	Median		8,0000		Median		7,0000	
	Mode		7,00		Mode		7,00	
	Skewness		,349		Skewness		1,230	
	Std. Error of Skewness		,580		Std. Error of Skewness		,661	
	Kurtosis		-,731		Kurtosis		,581	
	Std. Error of Kurtosis		1,121		Std. Error of Kurtosis		1,279	
Deney G2			18				22	
			Missing	0			Missing	0
	Mean		10,2222		Mean		10,7273	
	Median		10,0000		Median		10,5000	
	Mode		8,00 ^a		Mode		9,00	
	Skewness		,681		Skewness		,492	
	Std. Error of Skewness		,536		Std. Error of Skewness		,491	
	Kurtosis		,079		Kurtosis		,103	
Std. Error of Kurtosis		1,038		Std. Error of Kurtosis		,953		

Tablo incelendiğinde, Kontrol G1 grubunun çarpıklık (Skewness) değeri 1'den büyük olduğu için akademik başarı ön test puanlarının normal dağılım göstermediği kabul edilebilir (Can, 2018, 117).

Araştırmanın son test sonuçlarına ilişkin normallik değerleri aşağıdaki tablodadır.

Tablo 5: Son Test Puanlarının Normallik Dağılım Değerleri

Gruplar	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Deney G1	,124	15	,200*	,968	15	,330
Kontrol G1	,164	11	,200*	,953	11	,685
Deney G2	,115	18	,200*	,978	18	,926
Kontrol G2	,197	22	,026	,884	22	,014

Tablo incelendiğinde Deney G1, Deney G2, Kontrol G1 gruplarının anlamlılık değeri 0.05'ten büyüktür. Fakat Kontrol G2 grubunun Shapiro-Wilk değeri .014 olarak bulunmuştur. Kontrol G2 grubundaki bu sonuç, akademik başarı son testinde normalliğin sağlanmadığı anlamına gelmektedir ($p < 0.05$).

Normallik için bakılan araştırmanın son testine ilişkin betimsel değerler aşağıdaki tablodadır.

Tablo 6: Son Test Puanlarının Betimsel İstatistiği

	N	Valid			N	Valid	
		Missing	15			Missing	11
Deney G1			0				0
	Mean		19,4000		Mean		17,5455
	Median		19,000		Median		19,0000
	Mode		12,00 ^a		Mode		8,00 ^a
	Skewness		,528		Skewness		-,129
	Std. Error of Skewness		,580		Std. Error of Skewness		,661
	Kurtosis		,165		Kurtosis		-,730
	Std. Error of Kurtosis		1,121		Std. Error of Kurtosis		1,279
Deney G2			0				0
	Mean		23,5000		Mean		17,1818
	Median		24,0000		Median		16,0000
	Mode		24,00		Mode		16,00
	Skewness		,134		Skewness		1,191
	Std. Error of Skewness		,536		Std. Error of Skewness		,491
	Kurtosis		-,003		Kurtosis		,973
	Std. Error of Kurtosis		1,038		Std. Error of Kurtosis		,953

Tablo incelendiğinde, Kontrol G2 grubunun çarpıklık (skewness) değeri 1'den büyük olduğu için akademik başarı son test puanlarının normal dağılım göstermediği kabul edilebilir.

Veriler normal dağılım göstermediğinden dolayı bir gruba ait tekrarlı iki ölçümü karşılaştırmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ve iki grubun ortalamalarını karşılaştırmak için Mann Whitney U-testi tercih edilmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Üretilen Metaforlara İlişkin Bulgular

Öğrenciler tarafından üretilen ve ölçme aracına yazılan metaforlar bir tablo halinde sunulmuştur. Tablo oluşturulurken birbirine benzer ya da aynı metaforlar tek metafor olarak sayılmış, nedeni belli eden açıklama kısımları ise birleştirilmiş ve tablonun sıklık kısmında kaç öğrenci tarafından üretildiği belli edilmiştir. Öğrencilerden metafor oluştururken birden fazla metafor üretebilmelerine izin verilmiştir. Öğrencilerin birden fazla metafor üretmelerine izin verilmesinden dolayı tablolarda üretilen metafor sayıları birbirine eşit olmamıştır.

Tablo 7: Hidayet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Hidayet pusula gibidir çünkü doğru yola götürür.	4
Fener gibidir. Çünkü önümüzü aydınlatır.	3
Işık gibidir insanın kalbini aydınlatır insanın kalbini karanlıktan aydınlığa çıkarır ve önüne alırsan sana yolunu gösterir arkana alırsan göreceğin tek şey kendi karanlığındır.	3
Öğretmen gibidir çünkü bize doğru yolu gösterir veya daima bize doğru yolu göstermeye çalışırlar.	3
Hidayet tabela gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	2
Hidayet doğru saat gibidir çünkü bizi doğru yoldan çıkartmaz.	2
Hidayet okul gibidir, çünkü seni doğru yola getirir.	2
Hidayet navigasyon gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	2
Hidayet güneş gibidir, çünkü dünyamızı aydınlatır.	2
Trafik işaretleri gibidir, nerde neye dikkat etmesi gerektiğini gösterir.	1
Hidayet kandil gibidir sürekli insanları aydınlatır.	1
Hidayet Kuran-ı Kerim gibidir çünkü Kur'an doğru yolu gösterir.	1
Su gibidir çünkü temiz berraktır.	1
Hidayet sözlük gibidir doğru şeyleri gösterir.	1

Hidayet harita gibidir çünkü doğru yolu bulmamızı sağlar.	1
Hidayet yıldızlar gibidir. Çünkü karanlıkta sana yol gösterirler.	1
Hidayet mutluluk gibidir çünkü sonunda huzura kavuşursun.	1
Hidayet sevmek gibidir çünkü insanlara birbirini sevmesini öğretir.	1
Nur gibidir çünkü insanları daima aydınlatır.	1
Hidayet ailem gibidir çünkü bana hep iyiyi doğruyu yanlış gösterir yönümü çizdirir.	1
Hidayet peygamber gibidir çünkü doğru yolu gösterir.	1
Hidayet çiçek gibidir yaklaşınca insana huzur verir.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin hidayet kavramına yönelik toplam 22 metafor ürettikleri ve bunun için 36 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforlar pusula (4), öğretmen (3), fener (3), ışık (3) üzerinde yoğunlaşırken; tabela, doğru saat, okul, navigasyon, güneş metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 14 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Metafor kaynaklarına bakıldığında öğretmen, kılavuz, pusula, tabela, navigasyon, ışık, güneş, fener, peygamber, aile gibi benzetmelerin hepsinin bir doğru yolu gösterme, doğru yolu buldurma özelliği vardır. Peygamber ve Kur'an doğru yolu gösterici olarak İslam dininin en temel değerlerindedir.

Eğitim-öğretim yapılırken öğretilecek kavram ve konular güncel hayatta var olanlarla ilişkilendirilmelidir. O günlerde öğrencilerin hayatlarında karşılaşabileceklerinden örnekler seçilmelidir (Aydın, 2017, 20). Din eğitiminde de yeni edinilen dini değerler ve bilgilerle yaşanan çağ arasında bağlantı kurulmaması öğrencilerin dini değerleri ve bilgileri gereksiz görmesi sonucunu doğurabilir (Selçuk, 1991, 38). Bundan dolayı din eğitiminde de yaşanan dünya ile olabildiğince bağlantı kurulmalıdır. "Hidayet navigasyon gibidir çünkü doğru yolu gösterir" metaforuyla iki öğrenci zamanımızda kullanılan navigasyonla hidayeti açıklayarak güncel hayatta var olan bir alete nispet etmişlerdir.

Tablo 8: Dalalet Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Alkol gibidir çünkü içince ne yaptığını bilmezsin, seni yoldan çıkarır.	5
Şeytan gibidir çünkü kötü yola saptırır, doğru yoldan çıkarır.	4
Dalalet kötü arkadaş gibidir çünkü ona uyup kötü yola gideriz doğruyu unuturuz.	4
Karanlık gibidir yolumuzu bulamayız, insanları daima hataya düşürür.	3
Dalalet kumar gibidir çünkü kötü yola saptırır.	3
Dalalet cehennem gibidir çünkü kötü yola saptırır ve cehennemi hak ederiz.	3
Dalalet bozuk saat gibidir çünkü bizi yanlış yönlendirir.	2
Hırsızlık gibidir aniden akıl çelinmesiyle kötü yola saparsın.	2
Uyuşturucu gibidir çünkü kötü yola saptırır.	1
Dalalet bozuk navigasyon gibidir çünkü devamlı yanlış yola götürür, doğru yoldan saptırır.	1
Kırık bir cam gibidir çünkü kırık cam insana zarar verir.	1
Dalalet yağmurlu bir gün gibidir çünkü insanı mutsuz eder.	1
Gölge gibidir çünkü aslını değil yanlış gösterir.	1
Dalalet karanlık gün gibidir çünkü insanı kötü yollara sokar.	1
Dalalet gece gibidir. Çünkü dalaletteki kimse hiçbir şey göremez.	1
At gözlüğü gibidir, bir kere dalalet yoluna girdiyen etrafını görmez yanlış olduğu halde ilerlersin.	1
Dalalet bataklık gibidir, gittikçe daha da gömülürsün	1
Dalalet pili zayıf el feneridir, önünüzde olanları net göremezsiniz ve çabuk düşmenize sebep olur.	1
Dalalet zehir gibidir çünkü her geçen vakit kaybettirir.	1
Dalalet sel gibidir çünkü bir kere yatağından vazgeçmiş yanlış yollarda sürüklenmeye mahkûmsundur. Zarar verir.	1
Dalalet patlamış fren gibidir çünkü eninde sonunda aracı yoldan çıkarır.	1
Direksiyonsuz araba gibidir uçuşuma gider.	1
Dalalet hüznü gibidir çünkü sonunda pişman olursun.	1
Yalan gibidir çünkü yapması kolay ama vebali ağırdır.	1
Dalalet bunama gibidir çünkü insanın ezelde verdiği sözü unutarak yaşamasıdır.	1
İçerisindeyken kıvrılan kötü bir rüya gibidir çünkü kurtulmak tövbe ile gözlerini açmak kadar basittir.	1
Mafya gibidir doğru yoldan çıkarır	1
Dalalet zevk ve sefaya düşen insan gibidir kendini kaybeder	1
Yolunu kaybetmiş yanlış yola girmiş insan gibidir çünkü yolunu kaybeden insan çok huzursuz telaşlı ve streslidir delalette olan insan da aynı şekilde sürekli kendini güvensiz yalnız hisseder.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin dalalet kavramına yönelik toplam 29 metafor ürettikleri ve bunun için 47 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların alkol (5), şeytan (4), kötü arkadaş (4), karanlık (3), kumar (3), cehennem (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; bozuk saat ve hırsızlık metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. 21 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

4 öğrenci tarafından üretilen “dalalet kötü arkadaş gibidir çünkü ona uyup kötü yola gideriz doğruyu unuturuz” metaforu üzerinde düşünülmesi gerekir. Arkadaş benzetmesinde, “Mü'min, mü'min kardeşinin aynasıdır.”(Tirmizi, Birr, 18.) gibi hadisin öğretilmesinin de bir etkisi olabilir. Fakat hidayet açıklanırken de buna benzer bir şekilde öğrencilerin iyi bir arkadaş metaforunu tercih etmesi beklenir. “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış” (en-Nahl, 16/125) ayetine istinaden din eğitiminde genelde örneklerin olumlu, güzel olanlardan seçilmesi ve öğrencilerin ne yapmayacaklarından daha çok neyi yapacaklarının vurgulanması gerekir iken dini anlatımda aşırı yasaklamaya ya da aşırı olumsuz örneklerle gidip bu yasaktır, bu günahdır, bu haramdır diye devamlı olumsuz kısımlar mı vurgulanıyor diye düşündürmektedir.

İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkların insanları yoldan çıkarma potansiyeline sahip olması ve insanlara zararının dokunması, öğrenciler tarafından da vurgulanacak şekilde, dalalet alkol, içki, kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara benzetilmiştir. İnsanın ne yaptığını bilemeyeceği ve doğru yoldan çıkaracağı ifade edilmiştir.

Tablo 9: Hidayet ve Dalalet Kavramı İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Hidayet aydınlık dalalet karanlık gibidir.	8
Hidayet cennet gibi dalalet cehennem gibidir.	6
Hidayet melek gibidir dalalet şeytan gibidir.	5
Hidayet doğru saat gibidir dalalet bozuk saat gibidir.	2
Hidayet ilaç gibidir, dalalet ise korona virüsü gibidir	1
Hidayet cami yolu gibidir, dalalet kumar masası gibidir.	1
Hidayet bilgili olmaksızın dalalet cehalet gibidir.	1
Hidayet aile gibidir dalalet kötü arkadaş gibidir.	1
Hidayet süt gibiyse dalalet kola gibidir.	1
Hidayet asfalt yol gibidir dalalet camlı taşlı bir yol gibidir.	1
Hidayet aydınlık gibi dalalet kuytu bir çukur gibidir	1
Hidayet okul gibiyse dalalet kumarhane gibidir.	1
Hidayet çiçek bahçesi gibiyse dalalet çıkmaz bir sokak gibidir.	1
Hidayet iyi dost gibidir doğru yolu gösterir dalalet kötü dost gibidir kötü yolu gösterir.	1
Hidayet su gibidir dalalet ateş gibidir.	1
Hidayet gül gibidir, dalalet diken gibi.	1
Hidayet mutluluk gibidir, dalalet hüznün gibidir.	1
Hidayet ışık gibi, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet nur, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet güneş gibidir, dalalet karanlık gibidir.	1
Hidayet güneş gibidir, dalalet güneşin kaybolmasıdır.	1
Hidayet doğum gibidir, dalalet ölüm gibidir.	1
Hidayet net, kesintisiz bir ışık gibidir, dalalet ise burnunuzun önündeki yanışı bile göremeyeceğiniz bulanıklık gibidir.	1
Hidayet olunması gereken yerde bulunmak gibidir, dalalet ise kaybolmak gibidir.	1
El feneri.... Dümensiz araba.	1

Tablo incelendiğinde öğrencilerin hidayet ve dalaletin birbirine zıt olacak şekilde 25 adet metafor ürettiği görülmüştür. İslam’da birbirine zıt olan kavramlar düşünüldüğünde melek ile şeytan, iman ile küfür, helal ile haram, sevap ile günah, hak ile batıl, aydınlık ile karanlık, cennet ile cehennem akla ilk gelenlerden birkaçıdır (İkbal, 2008). Öğrenciler de 8 defa aydınlık ile karanlık, 6 defa cennet ile cehennem ve 5 defa melek ile şeytan kavramını bir metafor olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Aydınlık ile karanlık ifadesine benzer şekilde aydınlık ile kuytu bir çukur, ışık ile karanlık, nur ile karanlık, güneş ile karanlık, güneş ile güneşin kaybolması, net kesintisiz bir ışık ile burnun önündeki yanışı bile görülemeyeceği bulanıklık gibi kavramlarla hidayet ve dalalet arasında bağlantı kurulmuştur.

Tablo 10: İhsan Kavramı için Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Kamera gibidir çünkü sen onu görmeden de o seni devamlı görür.	3
Bumerang gibidir çünkü muhakkak sana dönecektir; döner dolaşır yine sana ulaşır; yaptığın iyilikler, ikramlar, lütuflar sana geri döner.	3
İhsan sadaka gibidir çünkü insanlara iyilik edip güzel davranırız, her sadaka bir iyiliktir.	3
İhsan şeffaf balık gibidir. Çünkü her şey ortadadır.	2
İhsan su gibidir çünkü su şeffaftır ve içini dışını gösterir. Bize verilen en büyük ikramdır.	2
Lütuf gibidir çünkü ihsan olduğunda sevinilir ve bir iyiliktir.	2
AFAD gibidir çünkü insanlara iyilik eder.	1
İhsan elektrik gibidir çünkü iyiliği çoktur.	1
Çiçeğe dökülen su gibidir çünkü su verdikçe iyilik yapmış oluruz.	1
İhsan asetat gibidir çünkü asetat altında da üstünde de ne varsa olduğu gibi yansıtır, her tarafı görülür.	1
Sadaka taşı gibidir, alanı da vereni de o bilir.	1
İhsan en değerli hazine gibidir. Çünkü bize her yerde bir yaratıcının varlığını hatırlatır.	1
İlaç gibidir. Çünkü toplumsal hastalıklara şifadır.	1
Sevap gibidir çünkü Allah için iyilik yapılır.	1
İhsan zekât gibidir çünkü hem insanlara yardım etmek hem kendimizin kusurunu örtmektir.	1
İhsan merhamet gibidir, Merhamet bir iyiliktir.	1
Bağış gibidir çünkü insanlara iyilik edersin.	1
İhsan melek gibidir çünkü iyilik yapmamızı ister.	1
İhsan oruç gibidir çünkü kimse bilmeden yemek yiyebilirsin ama O görüyor diye sabredersin.	1
Yardımsızlık gibidir çünkü büyüklere yardım etmek bir iyiliktir.	1
İhsan cennet gibidir çünkü iyilerin mekânıdır.	1
İhsan huzur gibidir, çünkü iyilikle huzur buluruz.	1
İhsan Rabbinin hissetmek gibidir çünkü onu görüyormuşçasına ibadet etmektir.	1
İhsan, Allah'a açılan kalp gözü gibidir çünkü Allah seni her an görüyor ve bu bilinçle yaşarsın.	1
İhsan puan gibidir çünkü ne kadar gayret gösterirsek o kadar güzel olur.	1
İhsan güzellik gibidir çünkü hayatımızı renklendirir.	1
İhsan güzel davranmak gibidir çünkü güzel davranmak bir lütuftur.	1
İhsan güven gibidir çünkü insan ihsanla yalnız olmadığını hisseder.	1
İhsan misafir gibidir çünkü baş tacıdır ikramda bulunulur.	1
İhsan dost gibidir sürekli iyilik eder.	1
İhsan anne gibidir çünkü sana iyi davranıyor.	1
İhsan öğretmen gibidir çünkü iyi niyetlidirler ve bize iyilikleri çoktur.	1
Cami hocası gibidir çünkü Allah'ı görüyormuşçasına hareket etmesidir.	1
İhsan iyi komşu gibidir çünkü iyilik yapar.	1
Küçük bir çocuk gibidir, çocukların içi dışı birdir.	1
İhsan iyi insan gibidir Allah'a ibadet eder.	1
İhsan çiçek gibidir çünkü iyiliği, güzel davranmayı anımsatır.	1

Tablo incelendiğinde öğrencilerin ihsan kavramına dönük toplam 37 metafor ürettikleri ve bunun için 46 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların kamera (3), bumerang (3), sadaka (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; şeffaf balık, su ve lütuf metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 31 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Günümüz teknolojisinin en önemli ürünlerinden biri devamlı kaydedebilen kameralardır. Kameralar sayesinde istenilen zamandaki kayıtlara bakılabilmekte, gözden bir şey kaçmamaktadır. Bu doğrultuda ihsan kavramı öğrenciler tarafından Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir, sen onu görmeden de o seni görür anlamı bağlamında bir kameraya benzetilmiştir. Allah'ı görüyormuş gibi davranan insanın içi ve dışı bir olur. İçi ve dışı bir olan insanın içinin bir değişikliğe uğramadan aynı şekilde dışarı yansıtacağını düşünerek, öğrenciler ihsan kavramını su, şeffaf balık, asetat gibi cansız varlık/maddelerle ifade etmişlerdir. Öğrenciler burada öğretmenin iyi niyetini göz önüne alarak "ihsan öğretmen gibidir" metaforunu üretmişlerdir.

İhsanın "bumerang" ile ifade edilerek metafor oluşturulması dikkat çekicidir. Bumerang eski kavimlerin okalıptüs, akasya gibi sert ağaçlardan yaptıkları kıvrık bir sopa biçiminde fırlatıldığında geriye dönebilen bir av aracı ve bir tür silahtır (Vikipedi, 2020). İhsanla hareket etmenin karşılığını göreceği ve yapılan iyiliklerin dönüp dolaşır bir gün insanın karşısına çıkacağı "ihsan bumerang gibidir çünkü muhakkak sana dönecektir; döner dolaşır yine sana ulaşır; yaptığın iyilikler, ikramlar, lütuflar sana geri döner" metaforu ile ifade edilmiştir.

Tablo 11: İhlas Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
İhlas anne gibidir çünkü karşılıksız kocaman bir sevgi vardır içimizde, anne evladını içten sever.	4
Kalp gibidir samimidir, hislerimizle içten hareket ederiz, kalp her zaman Allah rızasını düşünür.	3
İhlas hayvan sevgisi gibidir çünkü samimi ve içten beslemek, içtenlikle yapmak vardır, karşılık beklemeden saf temiz bir şekilde sevgidir.	3
Namaz gibidir çünkü kılariken içtenlikle kılarız, Allah rızası için yaparız.	3
İhlas bir dost gibidir çünkü her şeyleri içtenlikle beraber yaptıkları için.	3
Oruç tutmak gibidir çünkü Allah rızası için oruç tutulur.	2
İhlas arkadaş gibidir çünkü ilişkileriniz samimidir.	2
İhlas baba gibidir çünkü karşılıksız sevgi besler, içtendir, her zaman sonsuz sevgi verir.	2
İhlas aile gibidir çünkü sıcaklık samimilik ve içtenlik mevcuttur, aile karşılıksız sevgi besler.	2
İhlas çocuk gibidir iyi, saf ve samimidir.	2
İhlas yardım kutusu gibidir çünkü Allah rızası için gözetmesi ve onu kazanmayı amaçlayarak hareket eder.	1
İhlas sıcaklık gibidir. Çünkü Allah'a duyulan bir sıcaklık vardır.	1
İhlas yağmur gibidir. Çünkü amacı sadece samimi bir şekilde toprakla buluşturur.	1
Toprak gibidir, çünkü ihlas ile hareket etmek bereket getirir.	1
İhlas kalbin turnusol kağıdı gibidir, çünkü kulun amellerinde ne kadar Allah rızası ne kadar samimiyet ne kadar riya var ortaya çıkaran ihlastır.	1
İhlas bal gibidir çünkü bozulmaz, ihlasla yapılan amel heba olmaz.	1
Su gibidir çünkü saf ve temizdir, içtendir.	1
Süt gibi,..... Hile kaldırmaz.	1
İhlas hac gibidir çünkü Allah rızası için gidilir.	1
İhlas ibadet gibidir çünkü sadece Allah ve senin arandaki güçlü içten bir bağıdır.	1
İhlas Allah'a karşı duyulan sevgi gibidir çünkü beklentimiz olmaz.	1
İhlas iyilik gibidir karşılıksız yapılı en içten duygularla.	1
İhlas sohbet gibidir çünkü samimiyeti, güveni artırır.	1
İhlas annemize olan sevgimiz gibidir çünkü samimi ve içtenizdir	1
Aşk gibidir çünkü karşılıksız içten sevgi vardır.	1
Sevgi gibidir çünkü insan ancak sevdiği zaman samimi içten okur.	1
Komşu gibidir çünkü samimidir.	1
Dürüst bir insan gibidir çünkü samimidir, içtendir, yalan söylemez.	1
Taraftar gibidir karşılıksız içten sever.	1
İhlas bir çocuğun gülüşü ya da ağlayışı gibidir. Çünkü çocuklar her zaman gerçek duygularıyla hareket ederler.	1
İhlas devamlı aranan Leyla gibidir çünkü aramadan bulamayacağın bir zenginliktir.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin ihlas kavramına yönelik toplam 31 metafor ürettikleri ve bunun için 47 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların anne (4), kalp (3), hayvan sevgisi (3), namaz (3), bir dost (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; oruç tutmak, arkadaş, baba, aile, çocuk metaforlarının ikişer kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer 21 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Hidayet ve ihsan kavramlarında aile ve anne benzetmeleri geçmiş iken baba benzetimi ilk defa ihlasta tercih edilmiştir. Bunda öğrencilerin çoğunun babanın çalışıp evin geçimini sağladığı, annenin ev hanımlığı yaptığı geleneksel aile tipine benzer bir aile yapısına sahip olmasının bir etkisi olabilir. Çünkü geleneksel ailede baba ekonomiyi karşılayan, otoriteyi sağlayan, içten ama bu içtenliğini belli etmeyen kişi rolünde; anne ise çocuğuyla samimi bir şekilde devamlı ilgilenip onun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını gidermeye çalışan, çocuğuna yol gösterip onu eğiten kişi rolündedir (Şen, 2007, 39). Bir başka açıdan bakıldığında anne, baba ve ailenin her üçüne de benzetim sadece ihlas kavramında vardır. Bu da öğrencilerin ailelerinin içten ve samimi olduklarını düşündüklerini göstermektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki öğrencilerin aileleriyle çatışma ve anlaşamama halinde oldukları düşünüldüğünde öğrencilerin ailelerini içten ve samimi bulmaları olumludur. İhlas kavramı için üretilen metaforlarda aileye sıcaklık, samimiyet, sevgi özelliklerinin atfedilmesi başka çalışmalarda da mevcuttur. Örneğin bir araştırmada aile "sevgi, sevginin özü, sevgi topluluğu, sevgi deposu, sevgi çiçeği, sıcak bir kulübe, sıcak bir yuva, dürüstlük, doğruluk" gibi metaforlarla ifade edilmiştir (Ceylan, 2016, 40-43).

Tablo 12: Riya Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Şeytan gibidir ikiyezlüdür, kötüdür.	3
Makyaj yapmak gibidir, dıştan güzel gösterir, var olan gerçeği gizler, sahte güzellik sunar.	3
Ayna gibidir çünkü baktığında iyi yüz görünür, ama arkası karanlıktır, görüldüğü gibi değildir.	2
Dolandırıcılık gibidir insanı daima aldatır.	2
Riya düşman gibidir çünkü ikiyezlülük, samimiyetsizlik vardır, sahtekârdır.	2
Çürük ceviz gibidir dışı güzel ama içi çürüktür.	1
Fabrika gibidir, yararlı şeyler üretir ama doğaya verdiği zarar fazladır.	1
Riya bira şişesi gibidir çünkü içinde kötülük vardır.	1
Elmas gibidir, insanlar elmasla gösteriş yapar.	1
Buzlu cam gibidir, dış görünüşü ile iç bir değildir.	1
Mandalina gibidir bir tane gözüktür ama çoktur.	1
Ateş gibidir her yapılanı bir anda yakıp yıkar.	1
Riya güneş gözlüğü gibidir. Çünkü gerçek ışığı yok sayıp insana ardında rahat ettiğini zannettirir.	1
Yalancı güneş gibidir çünkü anlık parlıtsı vardır.	1
Riya çamur gibidir çünkü insanı kirletir.	1
Riya boş hediye kutusu gibidir, dışarıdan seni cezbeder oysa gerçek hep bir hayal kırıklığıdır.	1
Riya doğal güller arasındaki yapay gül gibidir çünkü görünüşü ile gerçek aynı değildir.	1
Riya maske gibidir çünkü insan dışarıdan gözüktüğü gibi içi bir değildir.	1
Bozuk yumurta..... Kusturur.	1
Riya yalan söylemek gibidir çünkü olmasa bile inanılır, doğru değildir.	1
Riya dedikodu gibidir çünkü ikiyezlülük yapılı.	1
Riya yalakalık yapmak gibidir çünkü nereye kime ne gösterdiğini bilmez.	1
Riya ihanet gibidir çünkü sahtekarlığı anımsatır.	1
Riya kötülük gibidir, çünkü günahtır.	1
Riya suya yazı yazmak gibidir. Çünkü hiçbir değeri kalıcılığı yoktur.	1
Riya tribünlere oynamak gibidir çünkü başkası için yapılı ve içi fostur.	1
Riya sanal alem gibidir çünkü gerçekte kazanılan bir şey yoktur.	1
Riya başkaları için yaşayan insan gibidir çünkü kendi için değil sadece insanların beğenisini ilgisini kazanmak ister.	1
Riya kötü dost gibidir çünkü ikiyezlüdür.	1
Riya iki adet yüzü olan insan gibidir kimin seni nasıl görmesini istersen o yüzünü dönersin.	1
İnsanlar gibidir çoğu insan ikiyezlüdür.	1
Gösteriş için namaz kılan insan gibidir çünkü namazını gösteriş için kılar.	1
Tavus kuşu gibidir çünkü sadece gösteriş yapıyor kandırıyor ve büyülüyor saptırıyor vakit kaybettiriyor.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin riya kavramına yönelik toplam 33 metafor ürettikleri ve bunun için 40 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların şeytan (3), makyaj yapmak (3) üzerinde yoğunlaşırken; ayna, dolandırıcılık, düşman metaforlarının ikişer kez tekrar edildiği tespit edilmiştir. Diğer 28 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Tavus kuşunun kanatlarını açtığı zaman harika bir görüntüsü var iken kanatlarını kapattığında ise sıradan bir kuştan bir farkı yoktur. Tavus kuşunun kanatlarını açıp gösteriş yapması bir zaman kaybı ve aldatmaca olarak düşünülerek riyaya atfedilmiştir. Elmas maddi değeri yüksek olan bir mücevher iken gösteriş için kullanımından dolayı "riya elmas gibidir çünkü insanlar elmasla gösteriş yapar" metaforu ile ifade edilmiştir. Riyanın sonuçta insanın değerini düşürmesi ve riyakâr lekesi bırakması çamura benzetilmiştir. Ceviz kırılmadan önce içinde bir cevher barındırdığı sanılır fakat kırılıp çürük çıkınca atılır. Riyakâr insanın amelleri de aynıdır. Dıştan güzel gözüktüğü ahirette bir değeri olmadığından çöp gibi bir kenara atılması, "riya çürük ceviz gibidir çünkü dışı güzeldir ama içi çürüktür" metaforu ile açıklanmıştır.

Tablo 13: İhlas ve Riya Kavramları İçin Üretilen Karşılaştırmalı Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
İhlas dost gibidir riya düşman gibidir.	4
İhlas gülmekse riya ağlamaktır.	3
İhlas ilkbahar, riya sonbahardır.	3
İhlas iyilik gibidir riya kötülük gibidir.	2
İhlas sevap gibi riya günah gibidir.	2
İhlas iyi insan gibidir riya kibirli insan.	2
İhlas iyi arkadaş gibidir, riya ise kötü arkadaş.	2
İhlas gül gibidir, riya ise diken gibidir.	2
İhlas beyaz/ak renk gibidir, riya siyah/kara renk gibidir.	2
İhlas hayaller gibiyse riya gerçek gibidir.	1
İhlas Kur'an gibiyse riya kumar gibidir.	1
İhlas kelebek gibidir riya yılan gibidir.	1
İhlas hakimse riya mahkum gibidir.	1

İhlas açmış bir çiçek gibi riya ise solmuş bir çiçek gibidir.	1
İhlas temiz bir deniz gibiyken riya kirliliği bir deniz gibidir.	1
İhlas yumuşak kabuklu mandalina gibidir riya ise kabuğu yumuşak olmasına rağmen tadı ekşi olan greyfurt gibidir.	1
İhlas melek gibiyse riya şeytan gibidir.	1
İhlas arkadaşlık riya dolandırıcılık	1
İhlas dost gibidir riya ise dost sandıklarıdır.	1
İhlas su gibidir, riya alkol gibidir.	1
İhlas normal yağmur gibidir, riya asit yağmuru gibidir.	1
İhlas normal insan gibidir riya ise palyaço gibidir.	1
İhlas kalıcı güzellik, riya geçici güzellik gibidir.	1
İhlas hedefe yürümektir riya yerinde saymak.	1
İhlas ayna, riya ise makyaj gibidir.	1
Var eden su- Yok eden ateş	1
İhlas masum bir çocuk gibidir, riya ise gerçekliğini bildiğimiz her şeyin sadece görünmesini istediğimiz şeklidir.	1
İhlas su ise riya çamur gibidir.	1
İhlas hedefi vurmaktır gibidir, riya ise hedefi sürekli ıskalamak gibidir.	1
İhlas saf süt gibidir riya su katılmış süt gibidir.	1
Süt..... Bozuk yumurta...	1

Tablo incelendiğinde, öğrenciler ihlas ve riya kavramını birbiriyle kıyaslarken en çok dost/düşman (4) metaforunu kullanmışlardır. Buna ilaveten 3'er kez gülmek/ağlamak, ilkbahar/sonbahar; 2'şer kez iyilik/kötülük, sevap/günah, iyi insan/kibirli insan, iyi arkadaş/kötü arkadaş, gül/diken, beyaz/siyah karşılaştırmalarını tercih etmişlerdir.

Metafor bir yaşantı alanından diğerine geçişi sağlayan sembolik bir dil oluşturarak karşılaştırma yapmaya olanak tanır (Palmquist, 2001, 24). Öğrenciler de metaforun bu özelliğinden faydalanmışlardır. İhlas yaprakların açtığı, etrafın rengârenk olduğu, evrene bir canlılık geldiği bir ilkbahara; riya yaprakların solduğu, evrenin adeta öldüğü bir sonbahara benzetilmiştir. Öğrenciler her yıl karşılaştıkları sonbahar ve ilkbahardaki yeryüzündeki değişikliklerle bağlantı kurarak yaşamları ile ilişkilendirip karşılaştırma yapmışlardır.

İhlasla insanın cennet hedefine gitmesi, riya ile cenneti ıskalayıp cehenneme düşmesi "ihlas hedefi vurmaktır gibidir, riya ise sürekli hedefi ıskalamak gibidir" metaforuyla ifade edilmiştir. İhlasın insana faydası, riyanın ise zararı "ihlas normal yağmur gibidir, riya ise asit yağmuru gibidir" metaforuyla beyan edilmiştir. İhlasın Allah katından geçerli ve hâkim olması, riyanın ise geçersiz ve suç olması "ihlas hakimse riya mahkum gibidir" benzetimiyle kullanılmıştır.

Tablo 14: Takva Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Takva peygamber gibidir Allah'ın yap dediklerini yapıp yapma dediklerinden kaçır.	2
Cami hocası/imam gibidir çünkü her daim günahattan kaçınır, Allah'ın kurallarına uyar.	2
Kaliteli Müslümanlar gibidir çünkü Allah'ın yapma dediği şeylerden uzak dururlar.	2
Çiğ olma olasılığı yüksek olan bir dağ gibidir çünkü çok titiz ve dikkatli davranmamız gerekir.	1
Takva açık bir hava gibidir çünkü bize huzur mutluluk verir.	1
Takva batmamak için çırpındığın bataklık ya da çamur gibidir çünkü insan bu durumda titiz olur, zarar gelsin istemez ya etrafından dolaşır.	1
Takva sınav kâğıdı gibidir doğru olanı yapmak için elimizden geleni yaparız.	1
Sevdiğimiz eşya gibidir koruyup özenle saklarız.	1
Takva resim gibidir çünkü resim yaparken dikkat gerektirir.	1
Takva dikenli yol gibidir, çünkü iyiliğimiz için dikenlerden titizlikle kaçmamız gerekir.	1
Takva kaktüs gibidir su verirken bile dikkat gerekir.	1
Takva gün ışığı gibidir. Her an huzur verir.	1
Takva kapı gibidir çünkü takvalı insan günahlara kapıyı kapatır ve içeri istemediğini almaz.	1
Takva fren gibidir, insanı kötülüklerden korur.	1
Takva, koronaya karşı maske gibidir. Çünkü amellerimizi korur.	1
Takva bataklık bir alana konulmuş dikkat tabelası gibidir. Çünkü bu alanda attığımız her adım tabela ve uyarı olmadan sizi çamura sürükleyebilir.	1
Takva emniyet kemeri gibidir çünkü her an kendini korursun.	1
Takva gaz lambasının cam fanusu gibidir. Çünkü cam fanusunun lambadaki ışığı koruduğu gibi takvada insanı kötülüklerden korur.	1
Takva zırh gibidir. Şeytan hücumlarına karşı insanı korur.	1
Takva ders çalışmak gibidir çünkü yüksek puan almak için titizlikle çalışırsın.	1
Takva dua etmektir çünkü bizi korur.	1
Turistleri karşılamak gibidir çünkü titizliğimizi gösteririz ki sonradan hep gelsinler.	1

Takva arada kalmaktan kaçmak gibidir çünkü belirsiz olaylarda arada kalmaktan uzaklaşsın.	1
Takva ibadetimiz gibidir çünkü Allah'ın emirlerini yerine getiririz.	1
Takva söz dinlemek gibidir. Allah'ın istediği ibadetleri yaparsın, istemediklerini yapmazsın.	1
Askerlik yapmak gibidir, ne yapması gerektiğini bilir, emirlere uyar.	1
Takva kölelik gibidir çünkü emir neyse o yapılır.	1
Takva anne gibidir çünkü annemiz korur.	1
Dinde üst yapmış insan gibidir çünkü şüpheli şeylerden uzak dururlar.	1
Takva inançlı insan gibidir çünkü Allah'a ibadet eder.	1
Takva stajyer gibidir çünkü patronunun dediklerini yapar.	1
Takva öğretmen gibidir, çünkü dediklerini yaparız.	1
Vezir gibidir çünkü padişahın emirlerini eksiksiz yapar.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin takva kavramına yönelik toplam 33 metafor ürettikleri ve bunun için 36 görüş belirttikleri görülmektedir. Önceki kavramlardaki gibi aynı benzetmeleri kullanan öğrenci sayısı azdır. Sadece cami hocası/imam, peygamber ve kaliteli Müslüman tabiri 2'şer kez tercih edilmiştir. Diğer 30 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrenciler peygamber, cami hocası/imam, kaliteli Müslüman, stajyer, öğretmen, söz dinlemek, askerlik yapmak, vezir metaforlarını takvanın emir ve yasaklara uymak anlamına binaen yazmışlardır. Çığ olma olasılığı yüksek bir dağ, turistleri karşılamak, sevilen eşya, resim, dikenli yol, kaktüs, ders çalışmak metaforlarını, takvadaki emir ve yasaklara uyarken insanın titizlikle hareket etmesine benzetmişlerdir. Arada kalmaktan kaçmak, batmamak için çırpınılan bataklık/çamur, dinde üst yapmış insan metaforlarını takvadaki kişinin şüpheli şeylerden uzak durmasına atfetmişlerdir.

Bir öğrenci takvanın insanı kötülüklerden, günahlardan uzak tutup cehennemden korumasını "takva gaz lambasının cam fanusu gibidir" metaforuyla açıklamıştır. Bu metaforu geliştirmek üst düzey bilişsel bir beceri gerektirir. Öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirdiğinin bir kanıtı olabilir. Başka bir öğrenci zırhın savaşta düşmana karşı koruma özelliğinden hareketle takvanın şeytana karşı bir koruma sunduğunu "takva zırh gibidir" benzetimiyle anlatmıştır.

Tablo 15: Sırat-ı Müstakim Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Üst geçit gibidir çünkü otomobillerin oradan geçersen zorlanacaksın sana kolay gelen doğru yol üst geçitten geç bunun gibi yani güvenli bir şekilde karşıya geç doğru yol.	7
Cennetin yoludur çünkü iyiye giden bir yoldur sonu huzur, mutluluktur.	6
Köprü gibidir, çünkü köprü karşıdan karşıya geçmenin en doğru yoludur.	5
Sırat-ı Müstakim alt geçit gibidir çünkü yayalara doğru yoldur.	4
Uçak pisti gibidir çünkü uçak o piste düzgün girmezse paramparça olur ama tam rotasına uygun hareket ederse görevi yerine getirmiş olur.	3
Asma köprü gibidir çünkü karşıya geçemezsen suya düşersin.	2
Engelli yolu gibidir çünkü engelliler için doğru yoldur.	2
Patika yol gibidir çünkü adımlarını doğru atmazsan düşersin.	2
Sırat-ı müstakim asfalt yol gibidir çünkü dümdüz gideceğimiz yere bizi vardır.	2
Sırat köprüsü gibidir sonu cennettir.	2
Sırat-ı müstakim okul yoludur çünkü öğrencinin gideceği doğru yoldur.	1
Cami yoludur çünkü camiye ulaştran yoldur.	1
Sırat-ı müstakim dümdüz yol gibidir, çünkü o yolda hiçbir kötülük ve engel yoktur.	1
Sırat-ı müstakim ok gibidir, çünkü atılınca gideceği yer bilinir.	1
Alle (ağaçlı yol) gibidir, varacağın yere huzurla güvenle vardır.	1
Sırat-ı müstakim kullanma kılavuzu gibidir, çünkü insan ona uyarırsa dünya hayatını en doğru şekilde yaşar.	1
Sırat-ı müstakim otoban gibidir. Çünkü kasisi ve keskin virajı yoktur, istikameti ve hedefi nettir.	1
Güdümlü füze gibidir çünkü yalnızca hedefe doğru ilerler.	1
Sıratı müstakim ip gibidir. Çünkü tutunursan düşmezsin.	1
Sırat-ı müstakim labirentin çıkış yolu gibidir çünkü tek çıkışı doğru yolda ilerlemektir.	1
Sırat-ı müstakim Nuh'un gemisi gibidir çünkü Nuh'un gemisine binenler kurtuluşa ererler.	1
Harita..... Çıkmaza sapmaktan korur.	1
Sünnet gibidir Peygamberimizin yaptıklarını yapmak doğru yoldur.	1
Sırat-ı müstakim dik duruş gibidir çünkü doğru duruş dik duruştur.	1
Sırat-ı müstakim ip üzerinde yürümektir çünkü sürekli pürdikkat olmak gerekir.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin sırat-ı müstakim kavramına yönelik toplam 25 metafor ürettikleri, bunun için 50 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların üst geçit (7), cennetin yolu (6), köprü (5), alt geçit (4), uçak pisti (3) üzerinde yoğunlaşırken; asma köprü, engelli yolu, patika yol, asfalt yol, sırat köprüsü metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 15 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğretimin iki temel ilkesi somuttan soyuta ve bilinenden bilinmeyene gitmektir (Arslan & Bayrakçı, 2006, 103). Metaforlar ile de soyut bilinmeyen konuların öğretilmesi için bilinen, görsel somut örnekler tercih edilir (Clarcken, 1997, 10). Öğrenciler de ürettikleri metaforların çoğunda somut örneklerden yola çıkarak soyut olan sırat-ı müstakim kavramını açıklamaya çalışmışlardır. Bildikleri ve somut olan üst geçit, köprü, alt geçit, uçak pisti gibi örneklemlerden yeni öğrenilen soyut kavrama gitmişlerdir.

Tablo 16: Cihat Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Cihat sınav gibidir çünkü meslek sahibi olmayı amaçlarsın, başarmak için elinden geleni yaparsın.	5
Hayat gibidir çünkü zorluklarla savaştığımız, mücadele ettiğimiz için.	2
Cihat hedef gibidir çünkü hedefimize ulaşana kadar çaba sarf etmemiz gerekir.	2
Cihat savaş gibidir sadece güç değil zekâ da gerektirir, din uğruna mücadele edilir.	2
Başarı gibidir sabır ve güç gerektirir.	2
Cihat çiftçi gibidir. Çünkü mahsul isteyen çiftçi toprağı işler, tohum eker, çabalar, ürün elde eder.	2
Üniversite gibidir çünkü kazanmak için çabalamak gerekir.	1
Mum gibidir, ışık yaymak için tükenmek erimek mutluluk sebebidir.	1
Oksijen gibidir çünkü yokluğu yok eder.	1
Cihat verilmesi gereken ilaç gibidir çünkü verilmediği takdirde kayıplar artar	1
Cihat okuyup meslek sahibi olmak gibidir çünkü çaba sarf etmektir.	1
Cihat sabır gibidir çünkü her türlü işi sonuca ulaştırmak için çok büyük bir sabır gerekir.	1
Cihat 15 Temmuz gibidir çünkü vatani korumak için mücadele ederler.	1
Cihat Türk bayrağı uğruna yapılan savaş gibidir çünkü bayrağımız için mücadele edilir.	1
Yüzme bilmeyen birinin denize düşmesi gibidir çünkü kurtulmak için çaba sarf eder.	1
Cihat bir gün bir gülümseme bir gün bir yazı bir gün bu çalışma gibidir, çünkü İslam'ı insanlara ne ulaştıracak kimse bilemiyor sadece çabalıyoruz.	1
Cihat yüzme gibidir çünkü hiçbir şey yapmadan yaşamak mümkün değildir.	1
Matematik gibidir, mücadele ve çaba gerektirir.	1
İş gibidir gayretle çalışmak gerekir.	1
YKS gibidir çünkü kazanmak için çabalarız.	1
Cahillikle uğraş gibidir, cahilliğimizle savaşıyoruz.	1
Cihat avcıdan kaçmak gibidir çünkü av olacağımı anladığın an kaçmaktan vazgeçemezsin.	1
Cihat kan dökmek gibidir çünkü ordular savaşır kan akıtlarlar.	1
Cihat bitmemiş iş gibidir çünkü bitirmek için elinden geleni yaparsın.	1
Cihat din öğrenmek gibidir. Çünkü dini öğrenmemiz için çaba sarf edilir.	1
Cihat yaşam tarzı gibidir. Çünkü neyle yaşarsan öyle ölürsün.	1
Tevekkül gibidir çünkü tevekkül elinden geleni yapıp sonucu Allah'a bırakmak.	1
Cihat asker gibidir çünkü herkesle savaşır.	1
Doktor gibidir, hastaları iyileştirmeye çabalar.	1
Güçlü insan gibidir, bir şeyi başarmak için çabalar.	1
Cihat öğretmen gibidir, çünkü bizlere bir şeyler öğretmek için çaba sarf ederler.	1
Cihat muallim gibidir. Çünkü hep mücadele eder.	1
Cihat yuva yapan kuş gibidir çünkü çalılar toplayıp dikenli dallarla zor şekilde mücadele ederek yuvasını yapmaya çalışıyor.	1
Yağız at..... Cennete götürür.	1

Tablo incelendiğinde öğrencilerin cihat kavramına yönelik toplam 34 metafor ürettikleri ve bunun için 43 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların sınav (5) metaforu üzerine yoğunlaşırken; hayat, hedef, savaş, başarı, çiftçi metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 26 metafor ise birer kez belirtilmiştir.

Öğrencilerin cihadı en fazla sınava benzetmeleri çok doğaldır çünkü öğrencilerin en çok uğraştıkları, çabaladıkları şeylerden biri sınavdır. Lise bitiminde de üniversiteye geçiş için büyük bir sınav öğrencileri beklemektedir.

Matematik çaba ve mücadele gerektirmesi özelliğinden yola çıkılarak cihada benzetilmiştir. Başka bir araştırmada da matematiğe benzer şekilde “dağ yolu-yüksek dağ” metaforuyla “dağ yolu kadar virajlı ulaşılması zor, ulaşması çok zor” içeriğiyle zorlayıcılık; “hesaplama” metaforuyla “her işlemi tek tek hesaplanmayı öğrenmeliyiz” içeriğiyle çalıştırıcılık özelliği yüklenmiştir (Polat, 2010, 101-102). Matematik öğrencilerin en zorlandığı derslerden biridir. TYT 2020 sonuçlarına göre matematik ortalaması 40 soruda 5,56’dır (Açı Bakışı, 2020). Matematik başarısı öğrencilerin zihin dünyasında önemli bir derece olarak görülmektedir. Matematik bu özelliklerinden dolayı öğrencilerin aklında önemli bir değer olarak hep yer etmiştir. Bundan dolayı da cihat kavramı için üretilen metaforlarda diğer derslerle değil de matematik ile bağlantı kurmuş olabilirler.

Metaforlar kişilerin düşüncelerini yansıtır (Strenski, 1989, 137). Bir öğrenci “cihat kan dökmek gibidir” metaforunu geliştirmiştir. Cihat hakkındaki olumsuz düşüncesi metafor aracılığıyla yansımıştır. Eğitimde de öğrencilerin bir konudaki düşünceleri yansıtılmak istendiğinde metaforlar tercih edilebilir.

Tablo 17: Salih Amel Kavramı İçin Üretilen Metaforlar

Üretilen Metafor	Sıklık
Salih amel yardım paketi gibidir çünkü ihtiyacı olan kişilere vermek güzel bir davranıştır.	4
Salih amel yardım eli gibidir çünkü en ihtiyaç duyulan anda yardımcı olmak güzel bir davranıştır.	4
Salih amel para biriktirmek gibidir çünkü ne kadar fazla olursa o kadar çok işine yarar.	3
Güzel koku gibidir, çevreye güzel etkisi yayılır.	2
Salih amel tarla gibidir, tarlanın faydası çoktur.	2
Ekmek gibidir, ekmek insanlar için faydalıdır.	2
Yıldızlar gibidir, yapınca yıldız gibi parlar.	2
Ders çalışma programı gibidir çünkü hedefine ulaşman için sana yararlıdır.	2
Fidan gibidir, doğaya ve insanlara faydaları vardır.	2
Salih amel imanı ayakta tutan bir asa gibidir. Çünkü yaptığımız ibadetler imanımızı kurtarır.	1
Bal gibidir maddi-manevi şifa verir.	1
Ressamın elindeki kalem gibidir, iyi bir ürün çıkar.	1
Meyve gibidir çünkü tatlı ve lezzetlidir.	1
Yoklama defteri gibidir çünkü seni kontrol ediyor, aileye haber ulaştırıyor, güzel bir iş.	1
Arkadaşlık gibidir, kötü gününde yardım edersin.	1
Hastane açmak gibidir çünkü insanları iyileştirecek bir yer açarak güzel bir iş yapmış olursun.	1
İhtiyacı olan birine sadaka vermek gibidir, Allah için iyi güzel bir davranış yaparsın.	1
Namaza gibidir, namaz iyi ve güzel bir davranıştır.	1
Kurban kesmek gibidir çünkü yardıma muhtaç insanlara yardım edip faydalı davranış yaparsın.	1
Takat gibidir çünkü hedefe onunla yürürsün.	1
Helal lokma gibidir yaptığın iyi davranışlarla Allah'ın rızasını kazanırsın.	1
Çeviri gibidir, yaptığın iyi davranışlar sevaba dönüşür.	1
Salih amel hayat gibidir. Çünkü her şeyiyle bizi büyütür.	1
Köpek sevmek gibidir çünkü onlara iyi davranırız.	1
Salih amel sevap kazanmak gibidir çünkü Allah rızasını kazanmak isteriz her zaman.	1
Salih amel gurur gibidir. Çünkü yaptığın iyilikle gurur duyarsın.	1
Salih amel dua gibidir çünkü her türlü kazanırsın.	1
Hayat nehrindeki insan kayığının kürekleri gibidir. Çünkü kürekleri çektiğin ilersin.	1
Salih Amel bayram gibidir, yapılan güzel işler bir gün bayram ettirecektir.	1
Sevilen bir yemeği yapmak gibidir çünkü insan yemek yaparken sevdiği için zevk alır. Salih amel de aynı insana yaptıkça huzur bulur.	1
Salih amel ilim öğrenmek gibidir çünkü azar azar da olsa hedefe yaklaşırsın.	1
Cami yapmak gibidir çünkü faydalı bir iştir.	1
Sevap gibidir çünkü yaptıkça çoğalır.	1
Salih amel, masum çocuk gibidir. Çünkü çocuk, ebeveynine karşı mahcup olmamak güzel davranışlar yapar.	1
Salih amel merhametli insan gibidir, çünkü merhameti olan insanlar her türlü iyiliği yaparlar.	1
Çalışan insan gibidir çünkü çalışan insan tembele göre iyi, güzel davranış yapar.	1

Tablo incelendiğinde, öğrencilerin hidayet kavramına yönelik toplam 36 metafor ürettikleri ve bunun için 50 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların yardım paketi (4), yardım eli (4), para biriktirmek (3) metaforları üzerinde yoğunlaşırken; güzel koku, tarla, ekmek, yıldızlar, ders çalışma programı, fidan metaforlarının ikişer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir. Diğer 27 metafor ise birer kez belirtilmiştir. Salih amel öğrencilerin metafor geliştirmekte en üretken oldukları kavramlardan biri olmuştur.

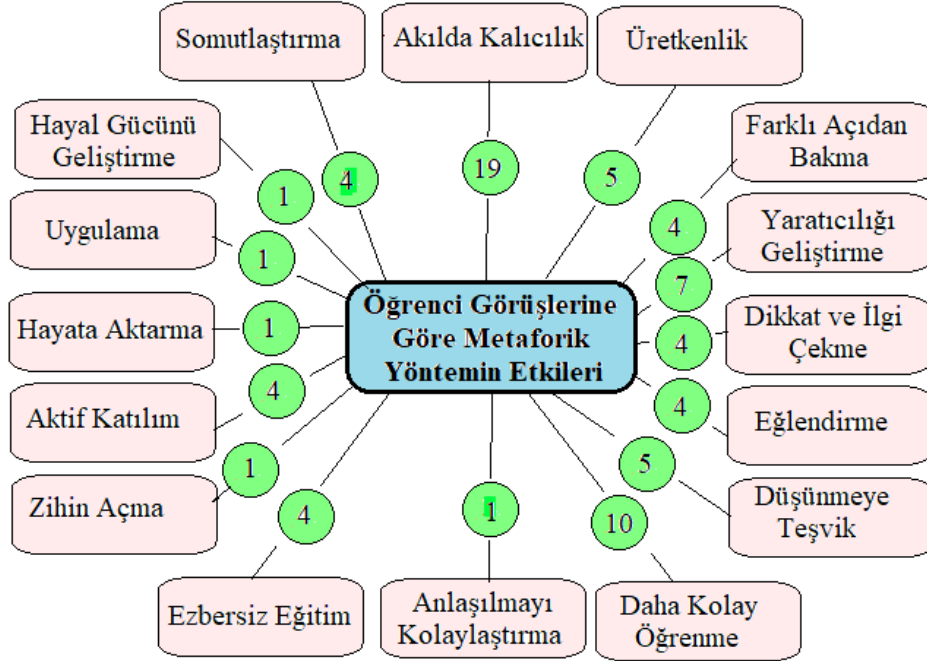
Metaforlar, öğrencinin bireysel tecrübeleri, önceki öğrenmeleri ve gözlemleri ile bağ kurmayı sağlayıp öğrenmenin kalitesini artırarak daha kolay öğrenmeye yardımcı olur (Arslan & Bayrakçı, 2006, 102). Benzer şekilde öğrenciler de bireysel tecrübelerinden ve gözlemlerinden yola çıkarak metaforlar üretmişlerdir. Fidanların gün geçtikçe büyüyüp doğaya ve insanlara faydalı oluşundan yola çıkarak iki öğrenci “salih amel fidan gibidir çünkü doğaya ve insanlara faydaları vardır” benzetimini kullanmıştır. Salih amel tıpkı bir fidan gibidir yaptıkça büyüyüp faydası artar. Bir öğrenci şifa kaynağı olarak bilinen balın şifa olmasına benzeterek “salih amel bal gibidir maddi ve manevi şifa verir” metaforu geliştirmiştir. Öğrencilerin hayatında önemli bir yeri olan yoklama defteri, ailelere haber vermek ve öğrencilerin güvenliğini sağlamak gibi faydalı taraflarından yola çıkan bir öğrenci de “salih amel yoklama defteri gibidir” metaforunu yazmıştır.

4.2. Öğrenci Görüşlerine Göre Metaforik Yöntemin Etkileri

Öğrencilerden 4 haftalık 8 ders olarak işlenen metaforik yöntemin etkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bazı öğrencilerin öğrenilen yöntemi değil de öğrenilen kavramları değerlendirdiklerinden dolayı bunlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Öğrencilerin değerlendirmelerinin çözümlenmesi sonucu elde edilen metaforik yöntemin etkilerine dair model aşağıdaki şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1: Öğrenci Görüşlerine Göre Metaforik Yöntemin Etkileri

Akılda kalıcılık:

Metaforik yöntemin etkilerinin “akılda kalıcılık” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Klasik bir ders işlemeden farklı olduğu için daha kalıcı bir etkisi olduğunu düşünüyorum.”

“Evet, faydalı oldu çünkü benzetme yaptığımız şeyler normal hayatta kolayca bildiğimiz şeyler. Mesela ben hidayet ile ilgili benzetme yaparken tabela demiştim. Sınavda veya başka bir yerde hidayet olarak çıkınca ben buna tabela dedim, tabela da doğru yol mantığında cevabı bulabilirim... Metaforik öğrenmemi ve akılda kalmasını kesinlikle kolaylaştırıyor...”

“...Eğer normal yazıp geçseydik sadece orda işlediğimiz ile kalacaktı ama örnekler ile yapınca aklımda daha iyi kaldı. Tanımı kalmasa bile örnekten yola çıkarak tanımını buluyorum...”

“...Örnekler üzerinden benzetmeler aklımızda daha iyi kalmasını sağladı...”

“...Kelimeleri öğrenmem de çok işe yaradı. Kelimelerin çoğu da aklımda kaldı. Metaforik yöntem ile öğrenmek daha da fazla aklımızda kalmasına yardımcı oldu.”

Daha Kolay Öğrenme:

Metaforik yöntemin etkilerinin “daha kolay öğrenme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Soru çözerken gibi etkinliklerde aklıma ipuçları geliyordu. Ama bunun gibi tam olarak öğrenemiyordum. Sadece tanım yapıp geçilseydi bu kadar etkili olacağını ve öğrenmeyi kolaylaştıracağını düşünüyordum...”

“...Güzel bir fikir ile daha güzel ve daha kolay bir öğrenme biçimi sağlamış oldu.”

“...Metaforik yöntem öğrenmemi kesinlikle kolaylaştırıyor...”

“...Anlaşılması zor olan bir şey, bu yolla kolay anlaşılır hale geldi...”

“...Öğrenmeye yardımcı oldu. Öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisi oldu...”

Yaratıcılığı Geliştirme:

Metaforik yöntemin etkilerinin “yaratıcılığı geliştirme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Yaratıcı düşünceye teşvik eden bir çalışmaydı...”

“...Yani ilk başta mesela zorlandım bulamadım bir şeyleri ama yaptıkça daha çok metafor oluşturdum ve yaratıcılığım arttı.”

“Yaratıcılığımı geliştirdi...”

“Metaforik yöntem bizim öğrendiklerimizi hayata aktarmamızı ve bizim bu kavramları uygulamamızı sağladı, bunun yanında yaratıcılığımızı geliştirdi...”

“Kimseden yardım almayarak üretken birisi oldum, aynı zamanda yaratıcılığımı geliştirdim...”

Düşünmeye Teşvik:

Metaforik yöntemin etkilerinin “düşünmeye teşvik” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Tabii olarak benzetmede kullanılacak şeyin seçimi en önemli nokta bence. "Gözlerin ne güzel, eşek gözü gibi" demek var, "gözlerin ne güzel ceylan gözü gibi" demek var. Aslında eşek gözü güzeldir ama burada hakaret olarak anlaşılabilir. Bunun için iyi düşünülmesi ve seçim doğru yapılmalıdır...”

“...İlk öncelikle düşünme yetimi zorladım, düşündüm bir şeyler için çabaladım ve kendi fikrim oluştu...”

“...Düşünmeyi sağladı...”

Üretkenlik:

Metaforik yöntemin etkilerinin “üretkenlik” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“İnsanın üretkenliği açısından bakıldığında günlük yaşamın monotonluğu nedeniyle sınırlı kelime kullanımının yeterli gelmediğini gösterdi. Üretkenliğe zorladı...”

“İsmi yeni öğrendiğim bu yöntemi her zaman faydalı bulurum. Evet, kesinlikle üretmeye yönlendirdi...”

“...Bana çok katkısı oldu. Mesela ben ürettiğim metaforla ilgili resim bile çizdim...”

“...Düşündüm bir şeyler için çabaladım ve kendi fikrim oluştu. Kimseden yardım almayarak üretken birisi oldum...”

Farklı Açıdan Bakma:

Metaforik yöntemin etkilerinin “farklı açıdan bakma” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Farklı açılardan düşünülmesi gerekliliğini gösteren güzel bir çalışma oldu...”

“...Farklı çağrışımlar geliştirmeye yardımcı oldu...”

“...Öğrenme hayatımda durumlara daha farklı bir pencereden bakmamı sağladı...”

Dikkat ve İlgi Çekme:

Metaforik yöntemin etkilerinin “dikkat ve ilgi çekme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin bazıları şunlardır:

“...Bence böyle aktivitelerle derslere daha çok ilgimiz artmış oluyor...”

“...Çok sık kullanmadığımı fark ettim bu yöntemi. Derste çok daha dikkat çekiciydi. Dikkat süremi uzattı. Dersten kopmadım...”

“...Metaforik yöntemle ders işlenmeye başlandığında bu da diğer yöntemler gibi düşündüm. Fakat birkaç örnek çalışmadan sonra dikkatimi çekti ve derse olan ilgimi artırdı...”

Eğlendirme:

Metaforik yöntemin etkilerinin “eğlendirme” sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

"...Bu yöntem hem akılda kalıcı oldu hem eğlenceli ve daha verimli oldu sıkılmayıp zevkle yaptığımız bir çalışma oldu..."

"...Bu uygulamanın daha eğlenceli olduğunu düşünüyorum. Hem de eğlenerek ve düşünerek öğrenmiş olduk..."

"... Ders işlerken canım sıkılmadı, beni eğlendirdi. Dersin ne zaman bittiğini anlamadım..."

Aktif Katılım:

Metaforik yöntemin etkilerinin "aktif katılım" sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Katkıda bulundu. Daha geniş ve aktif şekilde düşünmemizi sağladı..."

"...Öğrenme güdümün daha da gelişmesine sağlayan bu yöntem sayesinde hayatı daha aktif sorgular olduğumu düşünüyorum..."

"...Derslere katılmamak için genelde arka taraflarda oturuyorum. Bu yöntem uygulanırken ön sıralara gelmeye başladım ve çoğu derslere aktif şekilde katıldım..."

Ezbersiz Eğitim:

Metaforik yöntemin etkilerinin "ezbersiz eğitim" sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

"...Bu sebeple de öğrenme faaliyetinin kalıcılığı arttı. Sadece tanım verilseydi ve metaforik yöntem uygulanmasaydı ezberci bir yöntemle kavramı ezberler ama anlamlandırmada sorun yaşardım..."

"...Diğer şekilde kelimenin anlamı verilir geçilseydi eğer belki sıkılabılırdik. Düşündük ki sınav zamanında ezberleriz. Ama bu yöntemle ezberlemeden kendi ürettiğimiz metaforlarla öğrendik..."

"... Sanırım ilk defa kavramları öğrenirken ezberlemeden öğrendim..."

Somutlaştırma:

Metaforik yöntemin etkilerinin "Somutlaştırma" sınıflandırmasına ilişkin öğrenci görüşlerinden bazıları şunlardır:

"Metaforik yöntem aslında yeni bir yöntem değil, eskilerin "mecazi" dedikleri benzetme yöntemi bence. Yani, yeni bir varlığı veya olayı, bilinen bir benzerini ortaya getirerek açıklama ve öğretme yöntemi. Ben de soyut kavramları çevremde somut olarak gördüklerime benzettim..."

"... Yeni öğrendiğim kavramları somutlaştırmama yaradı. Artık kavramı duyunca somut örnekleri aklıma geliyor..."

"Bu yöntemin en güzel etkisi öğrendiğim kavramları somutlar üzerinden bağlantı kurduğum için unutmuyorum. Örneğin benim pusulaya merakım var. Pusula aldım. Pusulanın doğru yönü gösterme özelliğini bildiğimden hidayeti pusulaya benzettim. Hidayet deyince pusula aklıma geliyor ve doğru yolu göstermek anlamını unutmuyorum..."

Metaforik Yöntemin Diğer Etkileri: Öğrencilerin metaforik yöntem hakkındaki görüşleri analiz edildiğinde birer kez hayal gücünü geliştirme, uygulama, hayata aktarma, anlaşılmayı kolaylaştırma ve zihin açma olarak sınıflandırılabilir şekilde sonuçlara da ulaşılmıştır. Öğrencilerin bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

"...Zihin açıcı faaliyetler olduğunu düşünüyorum..."

"...Metaforik yöntem hayal gücümü geliştirdi. Daha geniş açıdan hayal edebileceğimi öğrendim..."

"Metaforik yöntem bizim öğrendiklerimizi hayatta aktarmamızı sağladı..."

"Metaforik yöntem öğrendiklerimi uygulamama katkıda bulundu..."

"...Bu yöntem sayesinde bazı şeylerin öğrenilmesinin zor olmadığını öğrendim. Zor olarak gördüklerimin anlaşılmasını kolaylaştırdı..."

4.3. Başarı Testine Yönelik Bulgular

Bu bölümde başarı testine dönük öğrencilerin almış oldukları puanlar analiz edilmiştir. Akademik başarı ön test ve son test puanlarının normal dağılım göstermediğinden dolayı değerlendirme yaparken iki farklı grubun ortalamalarını karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi ve bir gruba ait (tekrarlı) iki ölçümü karşılaştırmak için Wilcoxon İşaretili Sıralar testi tercih edilmiştir.

4.3.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Başarı Testi Ön Test-Son Test Ortalamalarının Karşılaştırılması

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı ön test ve son testten aldıkları puanların Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonucu aşağıdaki tablodadır:

Tablo 18: Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Puanları

Grup	Son Test-Ön Test Ölçümü	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Deney G1	Negatif Sıralar	0	0	0	-3,417	,001
	Pozitif Sıralar	15	8	120		
	Fark Olmayan	0				
Kontrol G1	Negatif Sıralar	0	0	0	-2,943	,003
	Pozitif Sıralar	11	6,0	66		
	Fark Olmayan	0				
Deney G2	Negatif Sıralar	0	0	0	-3,630	,000
	Pozitif Sıralar	17	9	153		
	Fark Olmayan	1				
Kontrol G2	Negatif Sıralar	1	1,50	1,50	-4,061	,000
	Pozitif Sıralar	21	11,98	251,50		
	Fark Olmayan	0				

Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sonucuna göre Deney G1, Kontrol G1, Deney G2 ve Kontrol G2 grubunun ön test ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir ($z_{DeneyG1} = -3.41, p < 0,05$; $z_{KontrolG1} = -2.94, p < 0,05$; $z_{DeneyG2} = -3.63, p < 0,05$; $z_{KontrolG2} = -4.06, p < 0,05$). Bütün gruplarda işlenen dersler etkili olmuştur.

4.3.2. Akademik Başarı Ön Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı ön test uygulamasından aldıkları puanların Mann-Whitney U testi sonucu aşağıdaki tablodadır:

Tablo 19: Deney ve Kontrol Grubunun Ön Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney G1	15	13,63	204,50	80,50	,916	Başarısız Grup
Kontrol G1	11	13,32	146,50			
Deney G2	18	19,50	351,00	180	,623	Başarılı Grup
Kontrol G2	22	21,32	469,00			

Tablo incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının ön test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=80,50, p > 0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının ön test başarı puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=180, p > 0,05$).

4.3.3. Akademik Başarı Son Test Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin akademik başarı son test uygulamasından aldıkları puanlamaların ortalamalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 20: Deney ve Kontrol Grubunun Son Test Puanları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Açıklama
Deney G1	15	14,20	213,0	72	,584	Başarısız Grup
Kontrol G1	11	12,55	138,0			
Deney G2	18	28,31	509,50	57,5	,000	Başarılı Grup
Kontrol G2	22	14,11	310,50			

Tablo incelendiğinde Deney G1 ile Kontrol G1 gruplarının son test başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($U=72, p > 0,05$). Deney G2 ile Kontrol G2 gruplarının son test başarı puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur ($U=57,5, p < 0,05$).

Bu sonuçlara göre DKAB dersinde metaforik yöntemin uygulandığı hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı gruptaki deney grubu öğrencileri ile normal eğitimin uygulandığı kontrol grubu öğrencileri arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Bundan dolayı her grubun akademik başarısındaki değişimini daha iyi değerlendirebilmek için aritmetik ortalamalarına ve standart sapmalarına da bakılmıştır.

Deney ve kontrol gruplarının akademik başarı ön test ve son testinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması ve standart sapmaları aşağıdaki tablodadır.

Tablo 21: Deney ve Kontrol Gruplarının Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Grup	N	Uygulama	$\bar{x}$	Başarı artışı ($\bar{x}$)	S
Deney G1	15	Ön Test	8,67	10,73	3,20
		Son Test	19,40		5,57
Kontrol G1	11	Ön Test	8,64	8,91	3,20
		Son Test	17,55		6,49
Deney G2	18	Ön Test	10,22	13,28	3,47
		Son Test	23,50		3,87
Kontrol G2	22	Ön Test	10,73	6,46	3,66
		Son Test	17,18		4,73

Deney G1 grubunun başarısı 10,73 puan, Kontrol G1 grubunun başarısı 8,91 puan, Deney G2 grubunun başarısı 13,28 puan ve Kontrol G2 grubunun başarısı 6,46 puan artmıştır. Deney G2 grubunun aritmetik ortalaması 10,22'den 23,50'ye çıkmıştır. Böylece bu grup başarı artışının (13,28 puan) en fazla olduğu grup olmuştur. Bu artış Deney G2 ve Kontrol G2 grubu arasında anlamlı bir fark da meydana getirmiştir. İkinci sırada artış (10,73 puan) Deney G1 grubunda olmasına rağmen bu artış Deney G1 ve Kontrol G1 grubu arasında anlamlı bir fark ile sonuçlanmamıştır. En az artış (6,46 puan) ise Kontrol G2 grubunda olmuştur. En az artışın Kontrol G2 grubunda olmasının nedeni, bu grubun hazırbulunuşluk düzeyi yüksek olması ve buna bağlı olarak sorgulama, yaratıcılık, akıl ve mantık yürütme gerektirebilecek etkinliklerle daha kolay öğrenebilmelerinden kaynaklanabilir. Çünkü DKAB derslerinde kavram öğretiminde metaforik yöntem gibi alternatif yöntemler tercih edilmedikçe işlenen kavramların akılda kalıcılığı için belli bir süre sonra öğrencilerin ezber yapması gerekebilmektedir. 11. sınıf DKAB ders kitabı "Kur'an'da Bazı Kavramlar" ünitesine bakıldığında öğrencilerin kavramları zihinlerine yerleştirebilecekleri kavram haritası, kavram karikatürü, zihin haritası gibi materyaller de yer almamaktadır. Bunun yerine kavramların sözlük ve terim anlamları verilmekte ve ayet ve hadislerden konu ile ilgili örnekler sunulmaktadır. "Takva sahibi insan hangi özelliklere sahiptir?" (Pınarbaşı & Özdemir, 2019, 82), gibi birkaç tane şema doldurma, "Yukarıdaki ayete göre dünyada kazançlı bir hayat yaşamamız için neler yapmamız gerekir?" (Pınarbaşı & Özdemir, 2019, 88) gibi verilen ayet ve hadisi okuyup yorumlama etkinlikleri mevcuttur.

Deney G1/G2 ve Kontrol G1/G2 gruplarının akademik başarısının artışının toplam ortalamalarına da bakılmıştır. Deney G1/G2 grubunun son test aritmetik ortalamaları yaklaşık 21,45'tir. Kontrol G1/G2 grubunun ise son test aritmetik ortalamaları yaklaşık 17,37'dir. Deney gruplarının ortalaması toplamda 12,1 puan artmışken, kontrol gruplarının ortalaması toplamda 7,69 puan artmıştır. Bu da göstermektedir ki metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarı ortalamalarını, normal öğretim yöntemine göre yaklaşık 4,41 puan daha fazla artırmaktadır.

Sonuç

Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersi 11. Sınıf 3. Ünite örneğinde metafor tekniğinin kavram öğretimindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada öğrenciler; hidayet kavramı için 22, dalalet kavramı için 21, ihsan kavramı için 36, ihlas kavramı için 31, riya kavramı için 33, takva kavramı için 33, sırat-ı müstakim kavramı için 25, cihat kavramı için 34 ve salih amel kavramı için 36 tane birbirinden farklı metafor üretmişlerdir. Öğrencilerin ilk kavramda 22 metafor üretebilme becerisi, giderek artarak son kavramda 36'ya ulaşmıştır. Metaforik yöntem öğrencilerin yaratıcılık ve üretkenlik becerilerini geliştirmiştir.

Eğitim-öğretim etkinliklerinde disiplinler/dersler arası öğrenmenin gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir. Çünkü öğrencinin bir derste öğrendiğini başka derslerde de kullanabilmesi ve

öğrendiklerinden bir bütün oluşturabilmesi önemlidir. Bir öğrenci kimya dersinde öğrendiği çözeltilerin asit ve baz olup olmadığını ayırt etmekte kullanılan “turnusol kağıdını”, kalbin amellerde hangi niyette olduğunu belli etmesiyle ilişkilendirerek ihlas kavramı için kullanmıştır. Bu ve çalışma içinde aktarılan birçok örnek göstermektedir ki Metaforik yöntem, bahsedilen disiplinler arası öğrenmeye imkân tanımıştır.

Öğrenci görüşlerine göre metaforik yöntemin “akılda kalıcılık, üretkenlik, yaratıcılığı geliştirme, farklı açıdan bakma, somutlaştırma, dikkat ve ilgi çekme, eğlendirme, düşünmeye teşvik, daha kolay öğrenme, anlaşılmayı kolaylaştırma, ezbersiz eğitim, aktif katılım, hayata aktarma, uygulama ve hayat gücünü geliştirme gibi 16 farklı sınıflandırmaya tabi tutulabilecek etkileri vardır. Öğrenciler en fazla akılda kalıcılık (19), daha kolay öğrenme (10), yaratıcılığı geliştirme (7), üretkenlik (5), düşünmeye teşvik (5) gibi etkilerinden bahsetmişlerdir. Metaforik yöntemin en önemli etkisi akılda kalıcılığı artırma olmuştur. Bu etkiler metafor konusunda çalışma yapan birçok araştırmacı tarafından da belirtilmektedir. Birçok araştırmada da metaforik yöntemin bu etkilerine ulaşılmıştır.

Analizler sonucunda öğrencilerin akademik başarısına dönük şu sonuçlara varılmıştır:

- Akademik başarı ön test sonuçlarına göre Deney G1 ile Kontrol G1 grupları ve Deney G2 ile Kontrol G2 grupları arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Akademik başarı ön test ve son test karşılaştırmasına göre bütün gruplarda eğitim-öğretim etkinlikleri etkili olmuştur. Eğitim öğretim sürecinin en etkili olduğu grup metaforik yöntemin de kullanıldığı Deney G2 grubudur. Akademik başarı ortalaması yaklaşık 13,30 puan artmıştır. 32 puanlık başarı testinden Deney G2 grubunun ortalaması 10,22 puandan 23,50 puana çıkmıştır.
- Akademik başarı son test sonucuna göre Deney G1 ile Kontrol G1 grupları arasında anlamlı bir fark oluşmamış, Deney G2 ile Kontrol G2 grupları arasında anlamlı bir fark oluşmuştur.
- Akademik başarı ön test ve son test sonucuna göre deney gruplarının ortalaması toplamda 12,1 puan artmış iken, kontrol gruplarının ortalaması toplamda 7,69 puan artmıştır. Metaforik yöntem öğrencilerin akademik başarısını artırmada genelde 4,41 puan daha başarılı olmuştur.

Bu sonuçlara göre metaforik yöntem, DKAB derslerinde kavram öğretiminde öğrencinin başarısını artırmada etkili olmuştur. Bu etki hazırbulunuşluğu yüksek olan başarılı sınıflarda daha fazladır. Öğrencilerin motivasyonu yükseltilip derse olan ilgileri ve hazırbulunuşluk düzeyleri daha fazla artırıldığında metaforik yöntemin etkisi daha da artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Açı Bakışı. (2020). 27-28 Haziran 2020’de Yapılan YKS İstatistikleri Açıklandı. <https://acibakisi.com/yks-istatistikleri-aciklandi/>
- Arslan, M. Metin, & Bayrakçı, Mustafa (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 100-108.
- Aydın, M. Zeki (2017). *Din Öğretiminde Yöntemler* (11. bs). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Büyükköztürk, Şener, Kılıç Çakmak, Ebru, Akgün, Ö. Erkan, Karadeniz, Şirin, & Demirel, Funda (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can, Abdullah (2018). *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (6. bs). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ceylan, Arzu (2016). *Aile Kavramına İlişkin Metaforik Alguların Belirlenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Clarke, Rodney (1997). Five Metaphors for Educators. *Annual Meeting of the American Educational Research Association*, March 24-28, Chicago.
- Durmuş, Beril, Yurtkoru, E. Serra, & Çinko, Murat (2011). *Sosyal Bilimlerde Spss’le Veri Analizi* (4. bs). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekiz, Durmuş (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güneş, Adem (2017). *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İkbal, Muhammed (2008). *Kur’an’daki Zıt-Karşıt Kavramlar*. Düşünce Bahçesi. <https://dusuncekahvesi.wordpress.com/2008/09/16/kurandaki-zit-karsit-kelimeler/>
- MEB (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özmen, Haluk (2015). *Deneysel Araştırma Yöntemi. İçinde Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Palmquist, Ruth (2001). Cognitive Style and Users’ Metaphors For The Web: An Exploratory Study. *Journal of Academic Librarianship*, 27(1), 24-32.
- Pınarbaşı, Bekir, & Özdemir, Funda (2019). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.
- Polat, Semra (2010). *İlköğretim 6-7. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Selçuk, Mualla (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (2. bs). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Strenski, Ellen (1989). Disciplines and Communities, Armies and Monasteries and The Teaching of Composition. *Rhetoric Review*, 8(1), 137-146.
- Şen, R. Beder (2007). Ailede Anne ve Baba Rollerini. *Diyanet Aylık Dergi*, 195, 39-42.
- Vikipedi. (2020). *Bumerang*. Vikipedi Özgür Ansiklopedi. 22 Kasım 2020, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumerang>
- Yıldırım, Ali, & Şimşek, Hasan (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.